

Op zoek naar de inhoud van de Vijfde Nota

MARCO BONTJE*

De publicatie van de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening is inmiddels uitgesteld naar het najaar van 2000. Wellicht een indicatie dat men er in Den Haag nog altijd niet helemaal uit is hoe de ruimte in Nederland in grote lijnen ingericht moet worden. Een recent symposium in Nijmegen gaf een goede indruk van de 'state of the art' van plannend Nederland, maar riep uiteindelijk meer vragen op dan het antwoorden bood.

Op 22 februari vond in Nijmegen het symposium 'VIJNO - corridor naar de 21e eeuw?' plaats. Hoofddoel van het symposium was meer inzicht te bieden in de totaalvisie die we in de Vijfde Nota mogen verwachten. In de discussies onderweg naar de Vijfde Nota kwamen doorgaans slechts fragmenten aan de orde zoals het lot van de Vinex-lokatie en de aanpak van de mobiliteitsproblematiek. Na afloop van het symposium bleek de gewenste totaalvisie nog altijd afwezig. Desondanks kwam uit de deelaspecten die in lezingen, workshops en forumdiscussie belicht werden een aantal kernthema's naar voren, die waarschijnlijk prominent in de Vijfde Nota behandeld zullen worden.

INTERNATIONALE PLANNING

Afgaand op de bijdragen van onderzoeksdirecteur Van der Cammen van de Rijkplanologische Dienst (RPD) en projectleider van de Vijfde Nota de heer Bloemberg zal in de Vijfde Nota een internationaal perspectief gekozen worden. De internationale invalshoek is niet nieuw. Faludi wees er in zijn inleiding over de Europese ruimtelijke ordening op dat Nederlandse planners al vanaf de jaren twintig de neiging vertonen grensoverschrijdend te denken. Van der Cammen noemde de internationale paragrafen in de eerdere nota's

Stedelijk wonen in het groen.

slechts 'decor'. In de Vijfde Nota daarentegen is het internationale perspectief één van de belangrijkste ingrediënten voor de koersbepaling van de Nederlandse ruimtelijke inrichting.

Als opvallende visualisering van dat internationale perspectief zullen de basiskaarten in de Vijfde Nota geen landsgrenzen bevatten. Dit lijkt wellicht een detail, maar de zeggingskracht van kaarten moet bepaald niet onderschat worden. Door Noordwest-Europa als één gebied te presenteren wordt gesuggereerd dat de ontwikkelingen waarop de ruimtelijke ordening moet inspelen niet bij landsgrenzen ophouden. Deze constatering kan moeilijk betwist worden. Een tweede suggestie zou echter kunnen zijn dat het tijdperk van de nationale planning afgesloten is. Gezien de ambities die spreken uit de Startnota en recente toespraken van minister Pronk kan dit niet de bedoeling zijn.

Op Europees niveau is nog lang geen alternatief aanwezig voor de coördinerende rol die de nationale overheid in de ruimtelijke ordening van Nederland speelt. Het Europees Ruimtelijk Ontwikkelings Perspectief (EROP) is nog niet meer dan een intentieverklaring tot intensievere samenwerking. Ook het regionale niveau heeft niet genoeg bevoegdheden om planning op bovenlokaal niveau te sturen. In het huidige planningssysteem zijn de provincies min of meer de regionale verlengstukken van Den Haag. Vrijwillige samen-

werkingsverbanden van gemeenten en belangengroepen, zoals de Deltametropool, kunnen wellicht het tekort aan regionale planning oplossen. Maar ook deze samenwerkingsverbanden hebben baat bij enige sturing van bovenaf. De tijd van gedetailleerde nationale plannen is voorbij, maar duidelijke nationale richtlijnen waarbinnen men op lagere niveaus moet plannen blijven nuttig. De Vijfde Nota moet de richting aanduiden waarin Nederland zich ruimtelijk zal ontwikkelen. Hier horen grensoverschrijdende ontwikkelingen zeker bij, maar deze zouden niet het voornaamste uitgangspunt moeten vormen. Het lijkt veel zinvoller om de planning op het niveau van de netwerkstad te intensiveren, zodat de binnen VROM gewenste inrichting van stedelijke regio's daadwerkelijk vorm gaat krijgen.

NETWERKSTAD

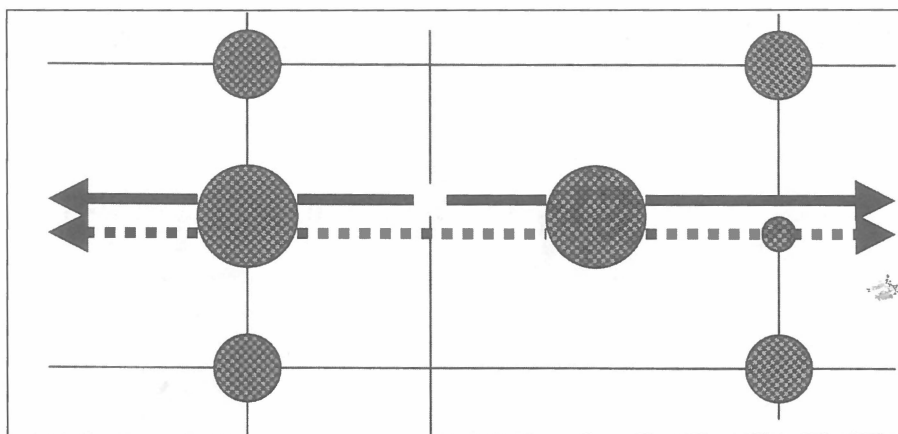
In de Vijfde Nota zal de netwerkstad naar alle waarschijnlijkheid als de nieuwe 'basiseenheid' voor de ruimtelijke inrichting gehanteerd worden. Het streven is om een 'complete stad' binnen een netwerk te realiseren. Binnen de netwerkstad moet een zo breed mogelijk aanbod van woonmilieus, werkgelegenheid en voorzieningen aanwezig zijn. Volgens economisch geograaf Oedzge Atzema zijn de netwerksteden veel te krap bemeten en niet veel

meer dan een 'opgerekt stadsgewest'. Misschien is de netwerkstad inderdaad wel niet meer dan een nieuwe naam voor het stadsgewest, of een combinatie van stadsgewesten. Echter, gezien de recente ontwikkelingen in het dagelijks verplaatsingsgedrag is het stadsgewest nog altijd relevant als functionele eenheid voor het dagelijks leven van haar bewoners. De veelgehoorde kritiek op het schaalniveau van de netwerkstad lijkt vooral ingegeven door hooggestemde verwachtingen van nieuwe lange-afstandsverbindingen als de hogesnelheidslijnen. Maar zullen nu echt zoveel meer mensen van Amsterdam naar Rotterdam gaan als dit een half uur korter duurt? Zolang binnen het eigen stadsgewest voldoende werk en voorzieningen aanwezig zijn, zal de overgrote meerderheid vermoedelijk bij voorkeur dicht bij huis blijven.

Om van de netwerkstad meer te maken dan een losse verzameling centra en subcentra zijn de interne verbindingen van groot belang. Na het afschieten van nationale corridors als inrichtingsprincipe biedt de corridor in de regio wellicht toch mogelijkheden om de netwerkstad te realiseren. In een workshop van het ingenieursbureau Haskoning werd een logische en haalbare filosofie uiteengezet waarmee regionale corridors de interne bereikbaarheid van regio's kunnen verbeteren. De almaar groeiende files binnen én buiten de Randstad bewijzen dat het grote mobiliteitsprobleem van de toekomst niet de achterlandverbindingen, maar het verkeer binnen regio's is. Nieuwe concentraties van werkgelegenheid en voorzieningen zouden gevestigd moeten worden op knooppunten van de belangrijkste vervoersassen binnen een regio. Een minpuntje is dat Haskoning ook bebouwing langs de corridors wil toestaan. Hiermee krijgen we misschien alsnog de lintbebouwing waar men bij de (inter)nationale corridors bang voor was. Een serie van korte linten met hier en daar wat groene ruimte is een minstens zo onaantrekkelijk vooruitzicht als één lang lint langs de achterlandverbindingen.

WOONVOORKEUREN

Met betrekking tot de woonvoorkeuren houdt VROM er een bijzondere visie op na. Bloemberg meldde dat in de Vijfde Nota uitgegaan wordt van twee populaire woonmilieus: stedelijk wonen in hoge dichtheid én ruim en groen wonen binnen (!) de stad. Met het eerste woonmilieu wordt inderdaad een realistische doelgroep aangesproken. Waar het tweede populaire woonmilieu vandaan komt en hoe dit gerealiseerd kan worden, is een raadsel. Wordt hiermee bedoeld op de buitenstedelijke Vinex-lokaties, die daarmee dus van buitenstedelijk binnenstedelijk zijn geworden? Zo ja, was nu niet net een veelgenoemd bezwaar tegen de Vinex-lokaties dat ze niet ruim genoeg opgezet zijn om de liefhebbers van ruim en groen wonen te trekken? Of denkt men binnen VROM bij de term stad ai op het schaalniveau van de netwerkstad, en is daarmee alles

De 'corridor in de regio' zoals voorgesteld door Haskoning

wat binnen het netwerk valt 'binnenstedelijk'? Overigens was het meest genoemde woningtype tijdens het symposium nog altijd de eengezinswoning. Het lijkt niet langer zinvol dit woningtype als uitgangspunt van beleid te nemen. Zowel overheidsplanners als vertegenwoordigers uit de vakwereld lijken soms nog niet doordrongen van de ingrijpende veranderingen in de bevolkingssamenstelling die ons de komende decennia te wachten staan. Nog altijd neemt het aandeel van de niet-gezins-huishoudens toe ten opzichte van de gezins-huishoudens. Doelgroepen voor het woningbouwbeleid die de komende jaren aan belang zullen winnen zijn vooral tweeverdieners, lang niet altijd met kinderen, en ouderen. Een andere snel groeiende doelgroep zijn de allochtone huishoudens. Dit is een uiterst heterogene groep over wiens woonvoorkeuren nog erg weinig bekend is. In hoeverre zullen de allochtonen in de nabije toekomst vergelijkbare woonvoorkeuren als de autochtone Nederlanders vertonen? Vooralsnog lijkt voor een meerderheid van de allochtone huishoudens nabijheid tot de eigen etnische groep én de daarbij behorende voorzieningen een belangrijker criterium te zijn dan de grootte van de woning en het kavel.

INTERACTIEF

Een vierde veelbesproken thema in Nijmegen was de betrokkenheid van niet-overheidspartijen bij de planning. Bij de uitvoering van het Vinex-beleid was het motto 'meer markt, minder overheid'. Volgens de heer Van der Gugten van de Proper Stok Groep is de tendens de laatste jaren beter te omschrijven als 'meer markt, meer overheid'. De participatie van marktpartijen in de realisatie van Vinex-lokaties is aan strenge voorwaarden van de overheid gebonden. Als de overheid echt 'meer markt' wil moet men er ook voor durven kiezen om de marktpartijen hun bouwprojecten naar eigen inzicht in te laten richten of ze minimaal serieuze inspraak bieden. Wellicht kunnen de projectontwikkelaars ook bijdragen aan het tijdig aanleggen van de infrastructuur voor (hoogwaardig) openbaar vervoer. Als we Van der Gugten mogen geloven zijn er diverse marktpartijen die staan te springen om naast

woningbouw ook infrastructuur en voorzieningen aan te leggen en zo een complete woonwijk af te leveren.

Niet alleen de marktpartijen mogen tegenwoordig actief participeren in het planningsproces. De overheid doet verwoede pogingen ook het publiek voor ruimtelijke ordening te interesseren. Interactief is het toverwoord. Het Ministerie van VROM zoekt een breed draagvlak voor haar toekomstplannen. Van der Cammen omschreef de werkwijze van VROM als een 'bloemstructuur': de minister en de RPD staan hierin centraal, omgeven door de 'bloemblaadjes' vakwereld, interdepartementaal circuit (de andere betrokken ministeries), de landsdelen, het 'Groene Polderoverleg' (belangenorganisaties), de planbureaus en de burgers.

Voor burgers is het project 'Burgers en Vijfde Nota' in het leven geroepen. De publieke discussie werd in februari via een enquête aangemoedigd. Op zich een lovenswaardige poging om het publiek meer te betrekken bij ruimtelijke inrichting, maar veel concreets of nieuws kan het onmogelijk opleveren. De uitkomst wordt hoogst waarschijnlijk een herhaling van wat we al weten uit vele eerdere onderzoeken naar de woonvoorkeur van Nederlanders. Daarnaast zal een groot deel van de vragen, ondanks de uitgebreide toelichting, voor vele Nederlanders te gecompliceerd zijn. In hoeverre is hier eigenlijk sprake van daadwerkelijke inspraak? Zo kort voor het verschijnen van de Vijfde Nota die waarschijnlijk al grotendeels geschreven is, is hier misschien wel sprake van 'schijninspraak'. Desondanks wekken de presentaties van de Vijfde-Nota-in-wording tot nu toe wel eens de indruk dat men er bij VROM nog lang niet uit is wat straks in de langverwachte Nota zal staan.

* Redactie AGORA. Deze bijdrage is geschreven naar aanleiding van het symposium 'VIJNO - corridor naar de 21e eeuw', op 22 februari door studievereniging Phoenix georganiseerd in Nijmegen.